

consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo et fidei fratre, qui est ex vobis, omnia quæ hic sunt, nota faciet vobis. » Ad hoc se dicit fratres misisse, ut invicem sibi nota fierent, quæ agerentur ab invicem. Quamvis superius dicat spiritu se præsentem apud eos, et videre quæ agerent, internuntiis tamen opus est. Sollicitior enim fiet quis, quando videt ad se venire ad considerandam conversationem suam : plus enim veretur, si speculetur se videri 276 quæ agat. Nam cum Deus omnia videat, et sciamus omnia illi nota esse, quia tamen non videmus nos videri ab eo, contraria facimus.

(Vers. 10, 11.) « Salutatur vos Aristarchus comes captivitatis meæ, et Marcus consobrinus Barnabæ (de quo accepistis mandatum, ut si venerit ad vos, excipiat illum), et Jesus, qui dicitur Justus : qui sunt ex circumcissione. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi solatio fuerunt. » Hic Aristarchus bonæ conversationis ac meriti videtur, qui devotione Dominica particeps et socius laborum Apostoli designatur. Marcum autem ut commendat, quid sit, non tacet, ut cum laudabilis viri Barnabæ affinis addiscitur, honorabilis habeatur. Addit et Jesum, quem Justum nomine vocari appellat. Quibus solis testimonium perhibet, quia hi ex circumcissione adjutorio fuerunt ei, assentientes et participes sententiæ ejus, ut jam circumcidi ulterius non debere prædicarent, ideo participes illos dicit suos in regno Dei. Circumcidendum autem esse, et Sabbata et neomenias servandas prædicare, non spiritale est, sed terrenum.

(Vers. 12.) « Salutatur vos Epaphras, qui est ex vobis, servus Christi. » Chariorem illis facit epistolam, quando ei qui ex ipsis est, testimonium reddit. « Semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, et abunde expleti in omni voluntate Dei. » Tam salutaria se illis exoptare testatur, ut illum qui civis illorum est, et affectu unanimatis charissimus, participem suæ devotionis (2) in profectum eorum ostendat.

(Vers. 13.) « Testimonium enim adhibeo illi, quia habet multum laborem pro vobis, et pro iis

(2) Codex Laud., participem suæ defensionis.

A qui Laodiceæ sunt et Hierapoli : » Ut sollicitos eo salutis suæ faciat, aliorum vigilantia quanta sit pro his, ostendit : sollicitior enim quis fit pudore, quando in causa sua alterum viderit laborare.

(Vers. 14.) « Salutatur vos Lucas medicus charissimus, et Demas. » Vere charissimus Apostolo fuit Lucas, quia omnia postponens, Apostolum semper secutus est : qui et Evangelium et Actus apostolorum scripsisse perhibetur.

(Vers. 15.) « Salutatur eos qui sunt Laodiceæ fratres, et Nympham, et domesticam ejus Ecclesiam. » Quoniam simili modo et pro iis qui Laodiceæ sunt, sollicitus erat, in eorum epistola hos salutandos commonet, Nympham chariorem existimans, cujus et domum salutatur : tam enim devota videtur fuisse, ut omnis domus ejus signo titulata esset crucis.

(Vers. 16.) « Et cum lecta fuerit apud vos hæc epistola, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur, et vos ut eam quæ est Laodicensium, legatis. » Quia generales sunt instructiones Apostoli, et ad omnium profectum Ecclesiarum scriptæ epistolæ, idcirco etiam Laodicensibus epistolam hanc legi præcipit, ut per hanc quid agendum sibi esset, addicerent ; et Colossenses ut eorum legerent, juxta sensum supradictum.

(Vers. 17.) « Et dicite Archippo : Vide ministerium quod suscepisti in Domino, ut illud impleas. » Præpositum illorum per eos ipsos commonet, ut sit sollicitus de salute ipsorum ; et quia plebis solius causa epistola scribitur, ideo non ad rectorem ipsorum destinata est, sed ad Ecclesiam. Post enim Epaphram, qui illos imbuat, hic accepit regendam eorum Ecclesiam.

(Vers. 18.) « Ipsa salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. » Ut confirmet epistolam manu sua subscriptam dicit, memorans ut in mente habeant exitus ejus, quos patiebatur pro salute gentium, et tales se præberent, ut non ferret ægre pati pro his injurias.

IN EPIST. B. PAULI AD THESSALONICENSES PRIMAM.

PROLOGUS.

Ut horum, id est, Thessalonicensium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa, istos laudat, eo quod in accepta gratia permanentes, ad profectum præmii aucti sunt, meliora sectando : hortatur vero ut ad profectum tenderent, ut eorum virtutibus quæsitæ dignitas cæteros provocaret. Tantæ enim fidei imbiberant spiritum, ut spe futurorum, etiam civium suorum Macedonum persecutiones

D illatas pro nomine Christi devoto animo paterentur. Ut horum ergo meritum, et suam ex eorum profectu lætitiâ litteris signet, ita scribit ad eos :

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1.) « Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et in Domino Jesu Christo, 277 gratia vobis et pax. » Trium quidem episcoporum nomina litteræ

continent (3), sed consensus et verba solius Apostoli sunt. Quia enim communi gaudio exsultant in profectu illorum, ex consensu ad plebem epistola scribitur in exaltatione Dei Patris, et Domini Jesu Christi pacem et gratiam his exoptans.

(Vers. 2, 3.) « Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris, sine intermissione, memores operis fidei vestrae et laborum charitatis, et expectationis Domini nostri Jesus Christi, coram Deo et Patre nostro. » Quoniam omnia bona a Deo sunt, idcirco ei primum gratias referunt in profectu illorum, qui dignatus est non solum donum suum dare hominibus sub peccato constitutis, sed in filios hos adoptare, simul adjuvans eos ad omnia exitia toleranda, ut digniores fiant. Quamobrem meminisse horum dicunt se in orationibus suis, eo quod crebrescerent in opere fidei ceteris Ecclesiis : ut nupti Dei perficerent opus coeptum, prompti in studio charitatis, et patientiae, et spei adventus (4) Domini ante Deum, qui dignatus est Filium suum incarnare pro salute humana. Placitum enim Dei est, si proficiatur in Christo.

(Vers. 4, 5.) « Scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in verbo solum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis vestri causa. » Humiles se fuisse inter eos significant, ut illis formam darent mansuetudinis, non quod defuerint, quae ad fidem illos hortarentur, magnalia : quia doctrinae evangelicae robor virtus praestabat signorum et prodigiorum, in Spiritu sancto, id est, non in phantasia, sed in veritate plenitudinis, ut nulli necessitati deesset auxilium ; sed superabundans gratia videretur et in doctrina, et in conversatione, et in aegris curandis, ut perfectum opus Spiritus sancti appareret in Thessalonicensium Ecclesiis, ut in nullo se minores videntes Judaeorum Ecclesiis, gauderent in dono Dei, qui participes illos facere dignatus est promissionis Abrahæ.

(Vers. 6, 7.) « Et vos imitatores nostri facti estis, et ipsius Domini, suscipientes verbum in pressura multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut fueritis vos exemplum omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. » Cupidi credulitatis, probra et injurias a civibus suis passi tolerarunt fiducia futurorum. Unde æmuli dicuntur apostolorum, et ipsius Domini, quia et Dominus eadem passus est a Judæis, et apostoli sequentes fidem Dei, persecutiones passi sunt, « gaudentes quia digni habiti sunt pro nomine Domini contumelias pati (Act. v, 41), » scientes pro his magna fore præmia re-promissa; idoneus enim servus probatur, quando pro amore domini sui inimicos ejus offendit. Cujus rei memores, gavisi sunt spe promissionis in pressura.

(3) Amerb. et mss. non pauci, *episcoporum nomine litteras continentur.*

Itaque magna exhortatio est ad profectum, cum similes illos factos dicit et Christi et apostolorum ad formam præbendam ceteris credentibus illis in locis quibus fama illorum ambulabat.

(Vers. 8.) « A vobis enim diffamatus est sermo Domini non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omnem locum fides vestra, quæ est ad Deum, processit. » Tale est hoc, quale et illud ad Romanos, cum dicit : « Quia fides vestra prædicatur in universo mundo (Rom. 1, 8). » Sed in his amplius, quia non solum fides, sed opus fidei illorum pervenit in omnem locum.

(Vers. 9, 10.) « Ita ut non necesse habeamus nos aliquid eloqui. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos : et quomodo conversi estis ad Deum ab idolis, ad serviendum Deo vivo et vero, et ad expectandum Filium ejus de cælis, quem suscitavit a mortuis Jesum, qui eripuit nos ab ira veniente. » Sic peragrasse dicunt famam introitus sui et conversationis eorum cum prædicatione Evangelii, ut non esset necesse ea dicere : superfluum est enim ea fari, quæ nota sunt. Ad omnes enim in circuitu pervenerat, ita ut et annuntiarent ceteris qua devotione susceperant apostolos. Et quia ad omnia, quæ audierant ab eis, fuerant promptiores, relinquentes deos mortuos : expectarent autem Christum de cælis, quem humanæ salutis causa mortuum audierant, et resurrexisse de vita morte, et cum carne assumptum in cælos ministra nube, ad confusionem prudentium mundi, qui consideratione habita mundanorum, carnis naturam, quia gravis est, putant non posse fieri, ut sustollatur in cælos. Hoc affectu fit Spiritus sancti, ut erubescant terrigenæ prudentes.

278 CAPUT II.

(Vers. 1, 2.) « Ipsi enim scitis, fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante multa passi, et contumeliis affecti, sicut scitis, in Philippis, exerta libertate usi sumus in Deo nostro loquendo ad vos Evangelium Dei in magno certamine. » Hanc pressuram, quam nunc memorat, passus est in Philippis cum Sila, propter spiritum pythonem quem a puella ejecerat (Act. xvi, 16-24), quod jam suo loco dictum est. Cui pressuræ non cessit, sed fortior inventus est, dum audeat prædicare, nec loqui timet, spe utique promissi præmii, ut et hi securi essent in persecutionibus, gaudentes propter futuram mercedem. Signum ergo devoti et fidelis prædicatoris hoc dicit esse, si in pressura loqui verbum Dei non timeat, inanem illum significans, qui terrore præsentis formidinem patitur prædicandi. Qui enim securum est de promissa spe, non cedit, ut coronetur.

(Vers. 3, 4.) « Nam exhortatio nostra non ex fallacia, neque ex immunditia, neque in idolo, sed

(4) Nonnulli mss., *et fidei adventus, etc.*

sicut probati sumus a Deo; ut crederetur nobis Evangelium, ita loquimur, non ut hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. » Hoc propter pseudoapostolos dicit, qui in dolo et fallacia prædicabant non missi, ut circumvenirent gentes ad serviendum legi factorum. Iste autem electum se et missum prædicare multis probat rebus, quia et in pressuris fortior inventus est, et in conversatione irreprehensibilis: ut nihil esset in hoc, quod minus Deo videretur dignum, prosequentibus signis. Quidam enim quæstus causa Christum prædicabant, favori hominum servientes, quia et in arguendo remissiores erant; quippe cum nec auctoritas esset, et in tribulatione infirmi, quia non ex corde, sed in fallacia erat sermo eorum. Omnis enim qui aliquid sine spe agit, orta B tribulatione succumbit.

(Vers. 5.) « Neque enim unquam in verbo adulationis conversati sumus, sicut scitis, neque in occasionem avaritiæ. Deus testis est. » Nunc aperit quod supra significavit, cum dicit: « Non in occasione avaritiæ, » Deum dans testem, quia istud ex corde faciebat, non in hypocrisi, quasi contemnens pauca, ut forte plura offerrentur. Unde et ipsos convenit, scientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus; pseudo enim apostoli formam avaritiæ dari sibi optabant, ut ipsa occasione, dum veros apostolos omnia illata vident accipere, possent ipsi sine invidia simpliciores homines deprædari.

(Vers. 6, 7.) « Nec quærentes ex hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, cum possemus apud vos oneri esse (5), ut Christi apostoli. » In tantum gravat pseudoapostolorum causam, ut se abnere dicat, cum liceret illi obsequia requirere, ad comprimendos eos quibus nec facultas erat, nec pudor, et tamen honorem sibi poscebant: se enim potius quam Dei doctrinam commendare volebant. A, ostolus autem, qui gloriam non ad præsens, sed in futuro requirebat, se humilem faciebat, ut Dei prædicatio exaltaretur.

(Vers. 8.) « Sed fuimus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos; ita desiderantes vos, cupimus impartiri vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quia charissimi nobis » facti estis. Tantum affectum D habere se circa illos ostendit (quem, quia verus est, non verbis magis quam rebus probatum vult videri: potest enim in verbis latere fallacia), ut his exhortationibus provocati omnem sensum suum in dilectione haberent apost.

(Vers. 9.) « Meministis enim, fratres, laborem nostrum et fatigationem, nocte ac die operantes ad hoc, ne quem vestrum gravaremus. » Hoc est, quod dicit in Actis apostolorum: « Omnia, inquit, quæ mihi et iis qui sunt mecum fuerunt necessaria,

laboraverunt manus istæ. » Unde et in alia epistola dicit: « Qui non laborat, nec manducet. » Et hoc contra pseudoapostolos, ut qui otiosi manducarent, prædicat. res se fugebant esse. Ut ergo exemplum daret, quemadmodum gubernanda sit vita Christiana, et fictores proderet. labori insistebat humano, offuscans pseudoapostolos: præterea quia qui labori insistent, a malis cogitationibus declinant, occupantes animum suum, et a periculis prohibentes.

(Vers. 10, 11, 12.) « Prædicavimus vobis Evangelium Dei, vos testes estis, et Deus, quam sancte et juste, et sine querela vobiscum qui creditis, conversati sumus sicut scitis: et quomodo erga unumquemque vestrum, ut pater filios suos, obsecrantes vos, et consolantes, et obtestantes ad hoc ut ambuletis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Manifesta sunt hæc: commonet enim illos quomodo crediderint se prædicante, 279 et qualem eum fuerint experti, et quæ præcepta dederit eis, ut digni fierent Deo, qui illos vocavit de terris ad cælos, ut exsuscitet lætitiâ illorum.

(Vers. 13.) « Ideoque et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quod cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, suscepistis illud non ut verbum hominum, sed sicut est verum, verbum Dei, quod et operatur in vobis qui credidistis. » Deo gratias referunt, qui aperuit sensum illorum ad recipiendum Evangelium suum. Gloria enim prædicantium est, quando audientes facile credunt; tanta enim devotione receperunt verbum, ut probarent se intellexisse Dei esse doctrinam.

(Vers. 14, 15, 16.) « Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris (6), sicut et nos ipsi a Judæis, qui et Dominum interemerunt Jesum, et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur, prohibentes nos gentibus loqui, ut salventur, ad hoc ut suppleant peccata sua semper: sed pervenit ira Dei super eos usque in finem. » De impietate atque credulitate queritur diffidentium Judæorum, qui non solum suæ salutis inimici sunt, verum etiam aliorum, prohibentes ne credant, et salvi fiant, ab initio paricidæ; vel Domino enim communi parcere debuerant, qui conservis et præpositis suis non pepercunt: ut repleantur peccata eorum, in tantum, ne aliquando misericordiam consequi mereantur. Ideo Thessalonicenses a civibus suis eadem passos dicit imitatos patientiam sanctorum, et Domini nostri Jesu Christi: cujus sceleris auctores in lucit Judæos ut et quanta gloria digni sint, qui pro nomine Domini patiuntur, et quæ ultio infestis et infidis præparata sit, dignoscatur.

(5) Vet. edit., *honori esse*; Rom., *in honore esse*; melius nos. ac Gill. in marg., *onori esse*.

(6) Rom. edit., *et vos a concivibus vestris*.

(Vers. 17, 18.) « Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, facie, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre in multo desiderio. Quapropter volumus venire ad vos, ego luidem Paulus, et semel et iterum, sed impedit nos Satanæ. » Non animo, sed corpore divulsos se dicunt ab eis; charitas enim non dividitur, nec separatur: sed propter majorem instructionem etiam faciem eorum cupere se dicunt videre. In rebus enim divinis deficiunt articuli comprehendere, quæ possunt dici; nec enim sufficit dies stylo his quæ una hora possunt depromi; ut non dicam quædam esse mystica religionis nostræ, quæ propter carnales sensus, ne scandalum patiantur, facile publicari non debeant: quia non omnibus dicenda sunt omnia, sed pro uniuscujusque captu moderanda sunt dicta, aliter rudibus, aliter fundatis. Idcirco præsentia corporis requiritur; quia sic perficitur veritas charitatis. Quamvis enim charitas non dividatur, desiderium tamen facit absentia corporis: denique osculo et amplexu animorum expletur voluntas. Cui rei impedimento asserit fuisse Satanam, qui etiam apostolis obvias manus tendebat; ne veritatis ratio hominibus panderetur. Accendebat enim perfidorum mentes, ut eos verberibus ac vinculis detinerent; ne loquerentur verbum Dei. Dixerunt enim majores Judæorum apostolis: « Nonne præcipientes denunciavimus vobis, ne loqueremini in nomine Jesu ulli hominum (Act. v, 28)? » Sed quia quod non est a Deo, stare non potest, dissolvuntur impedimenta Satanæ.

(Vers. 19, 20.) « Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos coram Domino nostro Jesu Christo in adventu ejus? Vos enim estis gloria nostra et gaudium. » Manifestum est quia perfectio discipulorum gaudium et corona magistri est. Hi enim sunt, qui labores fructuum suorum edituri sunt; fructus enim magistri, discipulus est obediens, cujus dum bona conversatio proficit magistro, fructus sui edit laborem. Labor enim discipuli in opere bono coronam dat magistro, judice Christo.

CAPUT III.

(Vers. 1-4.) « Idcirco jam non amplius tolerantes, optimum duximus ut Athenis soli relinquere-mur: et misimus Timotheum fratrem nostrum, et participem operis Dei in Evangelio Christi, ad hoc ut et vos confirmet, et deprecetur pro fide vestra, ne quis moveatur in his pressuris. Ipsi enim scitis quia ad hoc positi sumus; nam et cum apud vos eramus, prædicebamus vobis passuros nos pressuram (7), sicut factum est, et scitis. » Desiderii supra memorati causas expressit. Idcirco enim præsentem esse apud eos volebant, ut animos eorum firmarent, ne quis ex his scandalum patere-tur de pressuris apostolorum, 280 ut qui tanta signa facerent, aliquando infirmarentur: ita humi-

liati, ut verberibus et vinculis subjicerentur. Ad quam rem excusandam Timotheum missum testatur idoneum doctorem, qui ostenderet hinc meriat crescere Christianis, si pro nomine Domini passi gratias agant, a quo hujus rei mercedem exspectant, simulque preces Deo funderent, ut stabiles essent. Quam persecutionem idcirco se passuros prædicaverant, ut per id quod præscientiam hujus rei habere se protestarentur, posse se effugere et declinare has injurias approbarent: sed quia spes magna in his est, ideo dicit illatas sufferre quidem libenter.

(Vers. 5.) « Ideo et ego non amplius tolerans, nisi ad hoc ut cognoscerem fidem vestram, ne quo modo attentaverit vos ille tentator, et inanis fiat labor vester. » Istud propter quosdam dicit qui possent seduci astutia Satanæ, quia in omni plebe est pars firma et infirma, quorum causa sollicitus erat, ne amitteret fructum credulitatis eorum. Et quia diutius passus non est nescire se quid certius ageretur circa illos, misit Timotheum episcopum a se creatum, a quo posset certum scire.

(Vers. 6, 7, 8.) « Modo autem cum venisset Timotheus ad nos a vobis, et annuntiasset nobis fidem et charitatem vestram: et quoniam memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos: ideo consolationem sumus adepti, fratres, in vobis super omni necessitate et pressura nostra per vestram fidem, quoniam nunc vivimus, si vos steteritis in Christo. » Declaravit cur alacri sermone scribat ad eos: ideo enim, nuntio veniente, et firmitatem devotionis illorum in fide et dilectione Apostoli declarante, lætus factus de communi concordia, scribit ad eos securum habens fructum fidei et bonæ conversationis eorum.

(Vers. 9, 10.) « Quam enim gratiarum actionem possumus referre Deo de vobis super omni gaudio, quo gaudemus propter vos coram Deo nostro, nocte dieque abundantissime orantes, ut videamus faciem vestram, et suppleamus, quæ desunt fidei vestræ. » Nihil dicit tam dignum, quod sufficere possit ad compensationem acquisitæ salutis gentium. Et quoniam provexerant se perseverantia fidei, et actu vitæ melioris, magis ac magis cupit eos videre, ut ea quæ ad perfectionem illorum pertinent, ediscant, sacramenta scilicet rerum spiritualium, quæ facile publicari non debent: ut scirent quis et quam immensus est ille, quem judicem sperabant. Aliud est enim fidem accipere, et aliud expositionem fidei: altera enim disputatio est de natura Patris et Filii, et alia de personis (8). Pater ingenitus est, Filius vero genitus: quantum ad personas pertinet, diversum videtur, cum sit individua unitas naturæ; unitas enim non in persona est, sed in substantia: Spiritus autem sanctus non degener putetur, quia tertius ponitur. Qui

(7) Nonnulli mss., *passuros vos pressuram.*

(8) Rom. edit., *et Filii et Spiritus sancti.*

ergo de secunda persona non ambigit, admittit et A tertiam.

(Vers. 11.) « Ipse vero Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. » Integro ordine iter suum disponi postulat, primum a Deo Patre, quia ab ipso sunt omnia: deinde a Domino Jesu Christo, per quem sunt omnia, ut virtus atque providentia Patris et Filii adventum ejus commendet, et. ut acceptabilis fiat audientibus se, et impedimenta diaboli solverentur ad dirigendum iter ejus.

(Vers. 12, 13.) « Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitate in invicem in vos, et in omnes (9), sicut et nos in vos ad confirmanda corda vestra irreprehensa in sanctimonia coram Deo et Patre nostro in adventu Domini nostri Jesu B Christi cum omnibus sanctis suis. » Ut gaudium suum, quo de eis gaudet, cumulet omnibus bonis multiplicari illos exoptat; ut veniens ad eos, plus inveniat in eis, quod laude dignum sit, quam a Timotheo audierat: ut irreprehensibiles inveniantur cum sanctis in charitate Dei Patris, et in adventu Domini nostri Jesu Christi, cum cœperit ante tribunal ejus examinatio singulos approbare. Deum vocat propter terrorem majestatis ejus: Patrem vero propter benignitatem, qua dignatur credentes sibi adoptare in filios, quod in adventu Domini manifestabitur.

CAPUT IV.

(Vers. 1.) « Quod superest itaque, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut quem- C admodum accepistis a nobis qualiter oporteat vos ambulare, et placere Deo, sicut et ambulatis, ut abundetis magis. » Hoc est, quod supra dixi, quia 281 ad cumulandum gaudium suum crescere illos vult in bonis operibus secundum mandata apostolica.

(Vers. 2-6.) « Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum nostrum Jesum. Nam hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, abstinere vos a fornicatione, et scire unumquemque vestrum suum vas possidere in sanctimonia et honore: non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum: et ut ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut et prædiximus vobis, et testi- D ficati sumus. » Quamvis laudet eos in tota epistola, tamen commonet ne aliqua subreptione ad illicita deducantur, et incurrant vindictam, quam ultricem malorum didicerunt: scientes hoc Deo placere, si corpora sua incontaminata custodiant, sed et cum fratribus simpliciter agant, ne similes gentibus inventi, adoptionis nomine abdicantur.

(Vers. 7, 8.) « Non enim vocavit nos Deus in imunditiam, sed in sanctimonia. Quapropter qui

(9) Rom. edit., in nos et in omnes; et post paulo, corda vestra irreprehensibilia; vet. edit. ac mss. ut in textu, nisi quod in mss. quibusdam legitur, corda nostra.

spernit hæc, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit Spiritum sanctum in nobis. » Ut fortius astringat ad ea, quæ docet, Dei interponit personam (10), dicens: « Non hominem spernit, qui præterit præcepta, sed Deum. » Quem ideo dicit Spiritum sanctum nobis dedisse, ut sancte vivamus, quia in corpore subdito peccatis non habitat Spiritus sanctus (Sap. 1, 4).

(Vers. 9, 10.) « De affectione autem fraternitatis non habemus necessitatem scribendi vobis; ipsi enim a Deo edocti estis ad hoc ut vos invicem diligatis (Joan. xv, 17). » — « Nam et hoc facitis in omnes fratres per universam Macedoniam. » Etiam hoc cum facere illos laudat, commonet tamen ut propensius id agant: quos enim ab ipso Deo doctos dicit, promptiores esse debere in fraterna dilectione significat. Propter multam enim charitatem Deus misertus est nostri, cujus imitatores effecti, non immerito adoptatos nos ostendimus a Deo in filios.

(Vers. 11.) « Hortamur autem vos, fratres, abundare magis, et eniti quiescere, et vestrum negotium agere, et operari manibus vestris, sicut vobis præcepimus: ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius desiderium sit in vobis. » Iterum eadem hortatur, ut data opera abundant bonis actibus; ut enim significet vere hoc esse, quod placet Deo (11), frequenter hoc monet. Justitiæ enim via genenda est, ut ad misericordiam jure veniatur: ut qui sunt inferiores substantia, manibus laborent: ut ipsa intentione tollantur a vulgari inquietudine, et prava cogitatione, ut disciplina eorum etiam ab infidelibus laudetur, et provocari ad fidem possint.

(Vers. 12, 13.) « Nolumus autem vos ignorare, fratres, de iis qui dormiunt; ne contristemini (12), sicut et cæteri qui spem non habent. Nam si credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus illos qui dormierunt, per Jesum adducet cum eo, » Manifesta est ratio, quia si resurrectio creditur mortuorum futura, non sunt lugendi, qui cum signo crucis exeunt. Lugendi autem vere sunt infideles, qui hinc transeunt in gehennam, ut ediscant verum esse quod credere noluerunt. Fideles autem resurgent ad gloriam, ut qui in sæculo stulti habiti sunt propter fidem, videantur prudentes: D providerunt enim sibi gloriam. Hi sunt qui per Jesum, id est, sub spe fidei hujus exeuntes, adducuntur cum eo in adventu ejus: ut ab hominibus videantur. Cum tamen ipse defuncti excessum lugendum prohibeat, ipse alibi dicit: « Ne tristitiam haberem (Philipp. ii, 27). » Sed jam suo loco solutum est.

(Vers. 14-17.) « Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui subrelicti sumus in adventum Domini, non præveniemus eos

(10) Codex Laud., Dei interponit doctrinam.

(11) Idem cod. Laud., significat, et vere hoc est, quod placet Deo.

(12) Rom. edit., ut non sitis tristes.

qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu, et voce archangeli, et tuba Dei descendet de cœlo, et hi qui in Christo mortui sunt, resurgent primi: deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, unacum illis rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus. Quare consolamini vos invicem in his verbis. Sensu Domini loqui se profitetur, cum dicit: «Hoc vobis dicimus in verbo Domini.» Ut enim fidam spem (13) et ratam gloriam resurrectionis sanctis promissæ demonstrat, ordinem ipsam, quomodo futura sit, exponit, nuda iudicis Christi, sancto Spiritu intimante: ut ipsa spe qui charos suo præmiserunt, non doleant addiscentes quia in adventu Domini priores resurgent qui in Christo moriuntur. Ipse enim Christus Dominus voluntate Patris, quasi primus angelus de exercitu 282 cœlesti (14), sicut continetur in Apocalypsi Joannis apostoli (Apoc. xii, 7), descendet de cœlo ad gerendum bellum nomine Dei contra antichristum. Quo extincto, jussu ejus resurgent mortui. Hoc est ergo in tuba Dei descendere, nomine Dei bellum gerere: est enim, ut ipse dixit ad Jesum filium Nave (Josue v, 14), dux et princeps exercitus Domini, propter quod archangelus dicitur. Cum autem in tuba Dei descendet, Deus est, quia utrumque continent Scripturæ, sicut in Exodo, quem angelum in flamma apparuisse Moysi legimus, statim ipsum in subjectis esse Deum agnoscimus, id est, Filium Dei, dicente eadem Scriptura: «Et accedens, inquit, Moyses avertit se, quia non potuit considerare in faciem Dei (Exod. iii, 6).» Deus ergo est, quia Filius Dei verus est Deus: dux autem et princeps ideo, quia caput omnium est, quia per ipsum omnia. Resurgentibus ergo primis, qui in Christo mortui sunt, deinde nos qui vivimus, rapiemur una cum illis bajulis nubibus obviam Christo in aera: ut cum Domino omnes veniant ad prælium, et quos occiderat, videat vivos; quia sicut Domino famulatæ sunt nubes, ita et his quos fratres suos dignatus est appellare. «Et sic semper cum Domino erimus:» in ipso enim raptu mors proveniet et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur. Cum enim tollentur, morientur, ut pervenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animas: quia cum Deo mortui esse non possunt. «Itaque consolamini vos invicem in his verbis.» Hac spe consolari se invicem jubet eos, qui adhuc more gentili charorum suorum excessum putabant lugendum.

CAPUT V.

(Vers. 1, 2, 3.) De temporibus autem et momenti, fratres, non est necesse vobis scribi: ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini, ut fur noctua, ita veniet. Cum enim dixerint: Pax et securitas (15), tunc repentinus eis superveniet inte-

(13) Mss. aliquot, *Ut enim fidem, spem, etc.*

(14) Edit. mss. nonnulli, *Angelus Dei cum exercitu cœlesti,*

ritus, quemadmodum dolor partus prægnanti, et non effugient. Hoc est quod in Evangelio Dominus locutus est, dicens: «Vigilate, quia nescitis horam qua Dominus vester venturus est (Marc. xiii, 33).» Et iterum: «Si quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere (Matth. xxiv, 23).» Subito enim et ex insperato apparebit sicut coruscatio apparet ab oriente in occidentem, habens secum militiam exercitus Dei Patris ad perditionem antichristi et satellitum ejus. Cum enim securi fuerint perfidi de regno diaboli, interfectis sanctis, id est, Enoch et Elia, læti de victoria invicem sibi mittentes munera, sicut dicit Apocalypsis (Apoc. xi, 7 — 10), tunc illis subito veniet repentinus interitus. In adventu enim suo Christus hos omnes disperdet; ut videntes sancti, quod evaserint, gloriantur.

(Vers. 4, 5.) «Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies ille tanquam fur apprehendat; omnes enim vos filii luminis estis et filii diei: non estis noctis neque tenebrarum.» In tenebris ignorantiam significat et mendacium, in die autem scientiam et veritatem. Idcirco Christianos non in tenebris esse dicit, gentiles autem vel incredulos Judæos filios tenebrarum: quia cultores sunt mendacii. Quamobrem fideles securos esse debere significat: quia non ignorant futurum adventum Domini, sed expectant solliciti, ut veniat. Qui autem ignorant diffidentes de eo, repente illos apprehendet improvidos, et interficiet.

(Vers. 6-11.) «Igitur non dormiamus, sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Hi enim qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui inebriantur, nocte sunt ebrii. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti thoracem fidei et charitatis, et galeam spei salutis, quia non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis: ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. Propter quod exhortamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis.» Apertum est quod dicit: commonet enim, ne securi de nomine Salvatoris, negligenter agamus; ideoque tribus propugnaculis nos muniri debere, id est, fidei, et spei, et charitatis. Dum enim fides manet, spem excitat: spes autem necessario sollicita est de promissione, nec dormit: charitas autem devotum offert Deo: nihil enim adversum admittit charitas. Idcirco enim mortuus est pro nobis Dominus Jesus et resurrexit, ut sive vigilemus, hoc est, vivamus, sive dormiamus, id est, moriamur, una cum illo æterna vita fruamur. Hoc est quod supra dixit, quia fideles in adventu Domini tam mortui, 283 quam vivi obviam tollentur Domino, et semper vivent cum eo. In hoc meditando docet, ut invicem se in isto ædificent sensu.

(Vers. 12, 13.) «Rogamus autem vos, fratres,

(15) Omnes edit. et quidam mss., *dicent, pax et firmitas.*

ut cognoscatis eos qui laborant in vobis (16), et præsumunt vobis in Domino, et monent vos: ut illis summum honorem habeatis in charitate propter opera ipsorum: pacem habete inter vos. Hoc est, quod dicit et in alia epistola (I Tim. v, 17), presbyteros duplici honore honorandos, qui laborant in verbo doctrinæ. Potest enim pigere eum, qui inopiam patitur, exercitium facere, quod prosit audientibus. Quid enim prodest honorem sine fructu habere: aut quid magnum est offerre ei carnalia, qui tribuit spiritalia? Sicut enim divitiæ negligentiam pariunt salutis, ita egestas dum saturari quærit, a justitia declinat. Hinc Salomon nec nimis divitem se petit fieri, nec egestuosum (Prov. xxx, 8). Hoc ipsum tamen in charitate fieri debere, ut honorificentia sacerdotis non de timore magis sit, sed de amore: ut etiam illi proficiat, qui facit. Res enim quæ sponte non fit, ad affectum non pervenit; quamvis ad præsens proficiat sumentibus, nihil tamen proderit in futuro danti. Et quia dissensio multa generat mala, pacificos eos esse hortatur.

(Vers. 14-17.) • Rogamus vero vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, opitulamini infirmis, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini, et in invicem, et in omnes. Semper gaudete in Domino, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis. • Quoniam necesse est quosdam in plebe esse immodestos, quosdam autem pusillanimes, hoc est, timidos, quosdam vero fide infirmos: ideoque hos qui moderati sunt (17) et magnanimes, et fide fundati, hortatur cum prece, ut his consulant, ut possint proficere, sufferentes eos, ne si retributio fit malorum, pejores se fiant. Idcirco nihil aliud quam bonum sectandum hortatur, non solum in causa fratrum, sed et in omnium. Possunt enim bonis operibus attrahi infideles ad credulitatem, ex qua semper gaudeatur in Domino, hoc est, in bonum. Orandum autem sine intermissione: sedulæ enim preces provocant animum iudicis ad dandam misericordiam. In omnibus vero actibus bonis Deo gratias agendas, qui hanc tribuit doctrinam in Christo Jesu Domino nostro.

(Vers. 18-22.) • Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite spernere. Omnia probate: quod bonum est, tenete: ab omni specie mala abstinete vos. • Hoc dicit, ut non facile alicui per spiritum loquenti interdicator (extinguitur enim, si incipientis loqui fervor contradictione sopitur [18]), ne forte non intelligentes dici ab eo spiritalia, injuriam faciant Spiritui sancto, et peccent per ignorantiam: neque aliquem qui quasi Scripturas reve-

let, non audiri patienter debere, sed omnia dicta examinari, et sic judicari: ne forte gratiam datam fratri dum respiciunt, auctori repugnent. Omnia ergo quæ dicuntur, probanda monet, et quidquid sobrie et bene dictam fuerit, retinendum. Quæcumque enim apostolorum et ipsius Domini dictis congruunt, ea bene dicta habenda sunt et retinenda: ab his autem quæ inimica fidei videntur, abstinendum. Solet enim spiritus mundi fallaciter quasi per imitationem dicere bona, et inter hæc subinducere prava, ut per hæc quæ bona sunt, accepto ferantur et mala: ut quia unius spiritus dicta putantur, non discernantur ab invicem: sed per id quod licitum est, commendetur illicitum auctoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim sub apostolorum nomine et ipsius Domini infanda docere et adversa: ideoque omnia probanda monet, quia non possunt eloquia Domini esse diversa. Hinc est unde et Joannis apostoli epistola: • Nolite, inquit, omni spiritui credere: sed probate spiritus, si ex Deo sint (I Joan. iv, 1), • quia si multa bona dicat, in aliquo autem quod fidei adversum est, promat, sciatur non esse Spiritus sanctus. Nihil enim erroris in Spiritu sancto poterit reperiri. Sed per exercitium eloqui quædam spiritalia, quædam vero carnalia, quia omnis error carni deputatur, aut certe commento quodam astutiæ bona fingit: ut his inserat mala, sicut supra memoravi: quemadmodum in Montano, et Priscilla, et Maximilla prophetis cataphrygarum spiritus mundi imitatione quadam boni simulavit: ut per multa verisimilia, necnon et vera, mentiretur se esse Spiritum sanctum.

(Vers. 23.) • Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia perfectos, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. • Deus pacis Christus est: ait enim: • Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv, 27). • Quippe cum omnia quæ habet Pater, Filii sint, hunc sanctificare nos optat Apostolus, ut nos illustret pietate clementiæ suæ, et omnem actum nostrum dirigat in perfectione, ut integer sit spiritus datus nobis. Tunc enim integer est, si bonæ vitæ studeamus, animam habentes mundam, et corpus sine querela, ut totus homo sit perfectus. Potest enim corpus mundum esse, et anima inquinari per malum cogitatum: ideoque spiritum in homine mundum dicit esse debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer spiritus, quia deserit hominem peccatis obnoxium. Dum enim dissentit anima et corpus, quamvis sine sensu sit, alieni ab eo efficiuntur. et velut perdens eos, non erit integer spiritus: ad hoc enim datur homini, ut maneat in eo, et sit quasi caput ejus.

(16) Rom. edit., qui laborant inter vos. Et infra, pacem habete cum eis.

(17) Edit. ac mss. nonnulli, qui modesti sunt. Infra vero codex Laud., pejores se faciant.

(18) Mss. aliquot, contradictione rapitur.

(19) Omnes edit., et omne votum; omnes mss., et omnem actum.

Integer ergo non erit, quia perdit membra, dum A recedit ab eo homo ea agens quæ odit Spiritus sanctus.

(Vers. 24, 25.) « Fidelis est enim Deus, qui vocavit vos, qui et faciet. Fratres, orate pro nobis. » Fidelem Deum dicit in promissis suis, ut securi de præmio recte versentur. Et quia qui vivunt juxta Evangelium, facile poterunt impetrare quæ postulant, idcirco orare eos pro se hortatur; facile enim multi impetrant quod desiderant.

(Vers. 26.) « Salutate fratres omnes in osculo sancto. » Sancta oscula sunt in salutatione Chri-

stiana, cætera carnalia sunt, quia quidquid sine Christo fit, carnale est, ac per hoc et mortale. Qui enim auctorem vitæ contemnit, in morte est.

(Vers. 27.) « Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus fratribus. » Astringit eos, ut solliciti sint ad legendam epistolam cunctis fratribus, ut cognoscant et laudes et admonitiones suas, per quas fiant perfecti.

(Vers. 28.) « Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. » Sic illos in bonis operibus vult proficere, ut gratia Domini nostri Jesu Christi permaneat in eis in æternum.

IN EPIST. B. PAULI AD THESSALONICENSES SECUNDAM.

PROLOGUS.

Quoniam in prima epistola ad Thessalonicenses data inter cætera etiam de adventu Domini quædam scripsit, et de resurrectione sanctorum, nunc aliam scribit ad eos, in qua significat, licet obscure (neque enim aperte potuit scribere), de abolitione regni Romani, et de antichristi apparentia et damnatione, et de quorundam fratrum inquietudine.

CAPUT PRIMUM.

(Vers. 1-3.) « Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et in Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Solemnibus verbis scribit ad eos: solito enim more sermonum caput continetur epistolæ: et idem ipsi tres sunt, quorum nomine scribitur, sicut et prima epistola (I *Thess.* 1, 1).

« Gratias agere debemus Deo semper de vobis, fratres, sicut dignum est, quoniam superexcrescit fides vestra, et multiplicatur charitas uniuscujusque vestrum omnium in vos invicem. » Deo se debitores de horum profectu in gratiarum actione profitentur, et ut non qualecunque esse debitum ostenderet: « Sicut dignum est, » ait, ut pro tam infinito dono magnas gratias referendas Deo testarentur. Post acceptam enim 285 primam epistolam meliores esse, quam fuerant, perstiterunt, ita ut in eo copiosi et abundantes viderentur, quod post Domini et Dei devotionem habemus mandatum, ut diligamus nos invicem (*Joan.* XIII, 34).

(Vers. 4, 5.) « Ita ut nos ipsi de vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide in omnibus persecutionibus vestris et pressuris, quas sustinetis in exemplum justiciæ Dei, in hoc ut digni habeamini regno Dei, pro quo et patimini. » Gloriam esse suam in horum conversatione et persecutione tolerata testatur, in tantum ut apud cæteras Ecclesias exempla eorum proferantur, ut imita-

(20) Ita mss. plures potioresque: edit. vero cum aliis mss. quibusdam, *semper sentientes*. Minus commode.

A tione eorum crescant in devotione passionum pro Christo, et mereantur consequi quæ promissa sunt sanctis, in die justiciæ Dei, cujus amore mundum spernere non dubitarunt. Ipsæ enim pressuræ exempla sunt futurorum meritorum in his qui patiuntur, ad gloriam: in illis autem qui persequuntur, ad perditionem.

(Vers. 6-9.) « Siquidem justum est apud Deum retribuere eis, qui vos deprimunt, pressuram: et vobis qui afflictionem sustinetis, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de cælo cum angelis virtutis ejus in igne flammæ dantis vindictam in eos qui non noverunt Deum, et in eos qui non obaudiunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, qui pœnas solvent in interitum æternum a facie Domini, et a gloria virtutis ejus. » Quoniam exemplum justiciæ Dei apparere dixit sive in bonos, sive in malos, idcirco subsequens ait: « Siquidem justum est apud Deum, » ut reddat unicuique secundum opera sua. Quid tam justum, quam ut hi qui in sæculo deprimunt bonos, et extorres eos faciunt persecutionibus, in futuro eadem patientur quæ faciunt: illi autem ut sint in requie cum cæteris sanctis, qui de magna tribulatione venientes, regnum accipient æternum in adventu Domini de cælo: cum cœperit venire cum cælesti exercitu suo et ministro igne ad dandum vindictam in paganos, qui ignorant Deum Patrem esse Jesu Christi, et Judæos, qui dicentes se Deum scire, non credunt Evangelio Christi, quod dedit illi Pater Deus, ut traderet servis suis? Quos omnes præsentia Domini, et gloria majestatis ejus ignis exuret, ut debitas reddant pœnas interitus in æternum, semper patientes (20), non tamen penitus deficientes: ut ipsa pœna illos quodam modo generet semper, quo consumantur.

(Vers. 10.) « Cum venerit clarificari in sanctis suis, et mirificari in omnibus qui crediderunt, quia fidem habuit testimonium nostrum super vos